

ного саду надає йому багато схожості з музеєм. Питаннями їх проектування, на нашу думку, мають займатися, переважно, спеціалісти існуючих ботанічних садів разом з архітекторами. Дуже гостро стоїть питання з кадрами, які здійснюватимуть ці проекти. Виникне гостра потреба у добре підготовлених, висококваліфікованих ботаніках, дендрологах, квітниках, компетентних у садово-парковому будівництві.

Не менш гостро стоїть питання і про ландшафтну реконструкцію існуючих ботанічних садів і дендропарків. Настав час не тільки поповнювати і підтримувати колекції, але й естетично їх поліпшувати. Концепція їх ландшафтної реконструкції повинна йти на двох рівнях: стратегічному і тактичному. Перший рівень передбачає якісне поліпшення таксономічного складу насаджень з одночасним їх ландшафтним моніторингом, а другий – поряд з розвитком інтродукційної роботи естетичне формування наявних експозицій природної та культурної флори і створення нових типів експозицій. На наш погляд, головний шлях розвитку ботанічних садів відбувається у двох напрямках. По-перше, це поглиблена спеціалізація як самих садів, так і колекцій і, по-друге – це великий акцент на науково-освітню роботу.

По суті їхня спеціалізація вже зайняла нішу, оскільки існують сади альпійські, лікарські, водні, берегові та інших груп рослин. Особливе місце можуть посісти ботанічний сад науково-освітнього напрямку у тих районних центрах України, де доцільно створювати ботанічні парки. Спеціалізація колекційних насаджень певного саду має бути наскрізною.

Ще дуже мало у нашій роботі приділяється уваги пропагуванню ботанічних знань, поточній діяльності у реконструкції ботанічних садів, унаслідок чого вони випадають з поля зору вищих керівних органів (як у науковій галузі, так і у галузі охорони навколишнього середовища) і не потрапляють до відповідних постанов. Стосовно ж резервних територій та буферних зон для ботанічних садів, то особливої актуальності ці питання набувають у зв'язку з процесом приватизації землі, підприємств і надзвичайною необхідністю охорони і розвитку за нових умов облаштування наших садів як природоохоронних територій.

Література

1. Гродзінський А.М., Кохно М.А. Перспективи розвитку системи ботанічних садів на Україні// Вісн. АН УРСР. – 1976, №3. – С. 83-89
2. Кохно М.А., Кузнецов С.І., Дорошенко О.К., Пасічний А.О. Основні принципи добру й оцінки територій для ботанічних садів і парків в Українській РСР// Вісн. АН УРСР. – 1981, №8. – С. 77-79.
3. Кузнецов С.И., Клименко Ю.А., Миронова Г.А. и др. Формирование основных типов экспозиций в ботанических садах и дендропарках. – К.: Наук. думка, 1994. – 200 с.
4. Кузнецов С.І., Романча Л.В. Про основні принципи створення експозицій у загально-міських ботанічних садах (на прикладі м. Рівне)// Інтродукція та акліматизація рослин на Україні. – 1983, вип. 22. – С. 64-65.
5. Лапин П.И. Основы организации дендрария Главного ботанического сада АН СССР// Бюл. Гл. ботан. сада. – 1948. – №1. – С. 28-40.
6. Мешкова В.И., Давыденко И.А., Кузнецов С.И. Методические рекомендации по ландшафтному формированию ботанических садов. – К.: КиевНИИград, 1985. – 16 с.
7. Родичкин И.Д., Бондарь Ю.А., Вергунов А.П. и др. Краткий справочник архитектора. Ландшафтная архитектура. – К.: Будівельник, 1990. – 334 с.
8. Родичкина О.И., Мишук О.М. Использование ботанических садов для отдыха городского населения// Градостроительство: Вопр. градостроит. проектирования. – 1974. – С. 59-66.
9. Родикова И.В. Архитектурно-планировочная и ландшафтная организация ботанических садов: Дисс. канд. архит. 18.00.04, 1984. – Л. – 17с.

10. Рубцов Л.И. Садово-парковый ландшафт. – К.: Изд-во АН УССР, 1956. – 212 с.
 11. Соколов М.П. Ботанические сады СССР. Основы их устройства и планировки. – М.: Изд-во АН СССР. – 1959. – 198 с.

УДК 72.712

Пшемислав Вольські – м. Варшава

ЕКОЛОГІЧНІ НАПРЯМКИ У САДОВО-ПАРКОВОМУ МИСТЕЦТВІ ТА ЛАНДШАФТНОМУ ПЛАНУВАННІ

Розкритий екологічний підхід до формування садово-паркових ландшафтів.

Pshemyslav Volski – Warsaw, Poland

Ecological trends in park and garden art and landscaping

The ecological approach to garden-park landscapes formation is presented.

Принцип передачі території

Ландшафт, що оточує нас – це творіння, що містить сили природи і наслідки семитисячолітнього досвіду у Новому Світі та одинадцятитисячолітнього – в Азії. Процес розвитку довкілля, можна вважати діяльністю, яка пов'язана з творінням ландшафту, що розпочалася за часів *неоліту*. Це був початок сільського господарства та осілого способу життя.

Найважливіший культурний стрибок неоліту – це приручення тварин та окультурення диких рослин, при цьому люди перестали пересуватися у пошуках їжі та осіли на одній території. Внаслідок покращення методів ведення сільського господарства певна територія могла виробляти більше їжі та задовольняти потреби багатьох людей. У період неоліту люди навчилися гончарної справи, ткацтва і будівництва осель. Це було початком розвитку різних культур з притаманними їм релігіями, мовами, ідеями, цінностями та *мистецтвом*.

Розвиток ландшафту був притаманний процесу поселення і у своїй основі продовжується дотепер. Отже, оточуючий ландшафт є не чим іншим, як впливом *революції неоліту*.

Цей факт має для нас подвійне значення. По-перше, сільське господарство є основою розвитку цивілізації та серед інших воно виражається садово-парковим мистецтвом. По-друге, ландшафтна архітектура походить від садівництва, яке теж свого часу розвинулося з сільського господарства. Розвиток цих двох сфер діяльності є важливим також і для сучасної ландшафтної архітектури, яка, у свою чергу, завжди користується з досягнень у селекції рослин і сільськогосподарської технології.

Завдання ландшафтної архітектури, подібно до сільського господарства та садівництва, пов'язані з освоєнням і використанням природних багатств для людських потреб. У випадку ландшафтної архітектури – це духовна потреба людини. Форми сільського господарства та садівництва є основою для фізичного існування людини і ландшафтна архітектура створює основу для духовного існування людини, використовуючи ті ж місця (землю) і той же матеріал (рослини). Тому ландшафтна архітектура є свого роду культиватором землі та ландшафтным архітектором, як фермер, який мусить залишитися відданим принципам зобов'язання тій чи іншій території, де вони створюють сад, і в якому вони розвивають ландшафт.

Характерна риса розвитку ландшафтної архітектури – це зміна ставлення людини до природи. Сади та ландшафти є відображенням залежності людини від

природи. Це відношення слугувало основою для змін у творчих методах у садово-парковому мистецтві. Тепер це переросло в особливість, оскільки більшою мірою усвідомлюють потребу розвитку мистецтва у ландшафтному проектуванні. Межа між садом і ландшафтом поступово стає все більш розпливчастою. Нові форми організації ландшафту замінюють сади і сучасна людина відчуває все сильнішу потребу у близькому зв'язку зі всіма аспектами життя у його початкових формах.

Тому набирають свою вагомість дві причини: передбачене розповсюдження діяльності, пов'язане з розвитком ландшафту, і зростаюча потреба тісного зв'язку з природним ландшафтом, принцип передачі території.

Ідеї та сади – ретроспективний огляд

Сад – це з одного боку, поєднання природи та культури, з іншого боку – культура – це прояв характерних рис людини у світі, виголошення домінуючих філософських концепцій. Щоб побачити цю взаємозалежність, потрібно розглянути творчі методи, які застосовувалися у садово-парковому мистецтві з середньовіччя і до наших часів. Знання цього співвідношення є важливим для кращого використання філософської думки у розвитку основ ландшафтно-архітектури. Нестача ідей у творчій праці робить її малозрозумілою і непостійною.

Сади середньовіччя

У часи середньовіччя садово-паркове будівництво існувало в основному за стінами монастирів.

Viridarium і луги середньовічних садів символізували небесний рай. Природа була подарунком від Бога і великою загадкою. Сади створювали як прототип природного ландшафту з вибором гарних елементів, які, у свою чергу, були корисними і водночас – ідеалізовані. Світ і природа сприймалася через релігійну догму. Думка та досвід не мали сили протистояти цьому.

Сади відродження

Ренесанс – це період переходу від середньовічної ери до сучасної Європейської цивілізації. Деякі історики вважають, що період ренесансу почався з середини XIV ст. і проіснував до середини XVII ст. Початковий період і тривалість відрізняються залежно від країни.

Здебільшого ренесанс був періодом протистояння догматичним судженням середньовіччя, коли студенти концентрувалися на теології та переважно ігнорували класичну спадщину Греції та Риму.

Період ренесансу характеризується світськими напрямками, які переростають у повернення до античної культури. Витіснення Землі з центрального місця у Всесвіті (Микола Копернік, 1473-1543) та географічні відкриття (відкриття Америки Христофором Колумбом) зайняли своє місце у ієрархії середньовічного порядку. Природа вже перестала бути божественною та загадковою. Було засновано багато ботанічних садів. Сад створений для вдосконалення розуму і душі, ставав місцем символів і метафор. Архітектори садів дотримувалися ідеальних пропорцій і чітких поділів, що мало справити враження гармонії. Домінантні форми Ренесансного саду – це прямокутні партери, стрижені рослини та рослинні візерунки. Проте поза формальними регулярними композиціями з великою кількістю садових споруд і скульптур існували також і середньовічні сади, які слугували для ігор, танців, концертів.

Сади бароко

Походження терміну бароко невідоме. Можливо, воно походить від португальського бароко, що значить "перли неправильної форми". Стиль бароко розвивався з кінця XVI ст. до початку XVIII.

Період бароко представлений тривожними науковими відкриттями. Сади бароко були переповнені багатими декораціями, нерівномірностями, щедрістю і динамікою. Сади вже не були додатком до резиденції, а стали основним елементом палацово-садового комплексу. Палац, сад і оточуючий ландшафт формували нероздільну єдність. Згідно з новими технічними можливостями були створені великі водні комплекси. Розвиток садівництва надавав можливість розширювати партери та інтродукувати прищеплені цитрусові рослини.

Французький класицизм

Французький класицизм своїм корінням заходив у Картезіанський раціоналізм.

Картезіус (1596 – 1650), котрого ще називали батьком сучасної філософії, як раціоналістичний філософ відкидав усі догматичні твердження і сумнівався у всьому, поки не перевірів сам.

Версаль Ле Нотра – його провідна робота, у багатьох ракурсах була скопійована як в Європі, так по цілому світу. На основі Версальського плану були збудовані Віденський Шонбрун і навіть Вашингтон.

Версаль – це монументальна робота, маніфест сили у цілому світі та слави величності Люї XIV (Louis XIV, le Roi Soleil).

Версаль – це незабутня споруда. У період найбільшої інтенсифікації роботи 36 тисяч людей і 600 коней були задіяні у створенні цих садів. Для забезпечення водою каналів і водних партерів було побудовано насоси, які доставляли воду з Сени на висоту 162 м.

Сади Епохи Просвітництва

Просвітництво – це період XVIII ст., який розвинувся з робіт мислителів XVII ст. таких, як Ісаак Ньютон (1642–1727) і Джон Лок (1632–1701).

Цей період знань як Вік інтелекту. Мислителі Просвітництва вірили, що через використання причини, люди зможуть дослідити правдиву природу людства і використовувати ці знання для розвитку досконалого суспільства. Інша ознака Просвітництва – це постійна віра у наукові методи, раціоналізм та існування незмінних природних лаврів.

До відомих мислителів належав Вольтер (1694–1778). Він був провідним бунтарем проти політичного деспотизму і релігійного фанатизму.

Сади рококо

Сади рококо характеризувалися вільним стилем, і називали безтурботними. Сансучі, що засновано у першій половині XVIII ст. означає "безтурботний". Сади рококо впливали на почуття усілякими природними методами: вони величають простоту і натуральність. Проектування, основою якого є форма мушель, завитків і квітів. Подвоєні вигнуті лінії, особливо звивисті доріжки, що ведуть у боскети, які замінені монументальним осьовим плануванням. Отже, рококо сади можна назвати платформою між геометричною та вільною композицією.

Натуралістичні (наукові) сади

Натуралістичні сади були створені в Англії у першій половині XVIII ст. разом із пейзажними.

Рух пейзажизму з'явився у Нідерландах у другій половині XVII ст. Як об Ван Руйсдел (1628 – 1682), голландський художник-пейзажист, був послідовним дослідником природи.

Типова риса натуралістичного саду – це цілковите виключення геометрії. Сценічні сади виражали захоплення природою та її живописним характером. Були проголошені такі принципи: "Плануй так, ніби ти рисуєш", і "завжди прислухайся геніального подиху (*genius loci*)". При цьому межі між садом і суміжними територіями були стерті. Творців садів часом критикували за те, що між їхніми садами і звичайними полями чи луками не було різниці.

Романтичні сади

Епоха романтизму розпочалася у середині XVIII ст. і досягла своєї вершини у XIX ст. Мистецтво романтизму – кольорове, експресивне, сповнене руху.

Романтичні сади були пов'язані з новим сприйняттям природи у філософії Жан Жака Руссо. Сад був місцем споглядання природи, пізнання через єднання з нею.

Таким чином, кожний період розвитку садів характеризувався специфічною інтерпретацією світу і специфічним ставленням людини до природи або у загальному до ландшафту.

У середньовіччі природа інтерпретувалася як елемент небесного раю.

Природа за часів Ренесансу була об'єктом спостереження, що призвело до створення ботанічних садів.

У період бароко оточуючий ландшафт став елементом композиції саду.

У період Просвітництва доступність і свобода стали перевагами для творців садів рококо, де перевага віддавалася природному.

Натуралістичні сади є правдивим відображення місцевого ландшафту.

Романтичний період характеризувався близькістю та з'єднанням з природою.

Повага, інтерес та захоплення – ці слова висловлюють ставлення творців природи до саду. Проте ми не маємо права забути вагомість і Ле Нотра.

Екологічні напрями постмодерністського періоду

Постмодернізм – напрям мистецтва, який почав розвиватися у 70-х роках XX ст. як відповідь на догми, принципи чи практику розвинутого модернізму.

Таким чином, як бачимо, у деякі періоди природі відводилося чільне місце, а в інші, навпаки. Також у теперішні часи, у так званий період постмодернізму, існує дві паралелі творчих тенденцій у ландшафтній архітектурі, які зачіпають різні значення природних умов.

Перший напрям, який брав свій початок у проектуванні **Art Deco** (мистецтво деко), прямував до естетики. Цей напрям протилежний функціональній простоті **Bauhaus**.

Art Deco – це декоративний стиль проектування, який був популярним між першою та другою Світовими війнами.

Bauhaus заснований у Німеччині у 1919 р. архітектором Вальтером Гропіусом. Баухаус наголошує просте, неорнаментальне функціональне проектування.

що є продуктом естетичного задоволення. Баухауз допоміг сформулювати Міжнародний Стиль архітектури, який характеризується функціональною простотою.

У деяких випадках естетика черпає свої ресурси у природи. Однак формальне застосування органічних ліній, запозичених у світу природи, тільки обмежує естетику.

Деконструктивізм, модний пізніше, – це теж естетика, яка базується на ідеології та мусить призвести до короткотривалої банальності.

Сучасний екологічний напрям у ландшафтній архітектурі посилювався з кінця 60-х років. Це був період Революції, коли У. Фент, генеральний секретар ООН (у 1969 р.), зробив офіційну заяву про захист природи у глобальному масштабі.

Однак правдиве джерело екологічного напрямку потрібно вбачати у теорії філософії кінця XIX – початку XX ст. Вартує затримати свою увагу на думках Хайдеггера.

Мартін Хайдеггер (1889-1976), німецький філософ, який сповідував ідею *буття*, і вірив, що людина існує тільки як частина всього – так зване *буття у світі*. Згідно з думкою філософа, істотною рисою існування людства виступало буття людини у світі. Буття у світі передують будь-якій проектній роботі. Однак проектування (як результат обов'язку буття у світі) – це свого роду збереження, а не тільки просте виробництво.

Ця важлива концепція Хайдеггера впорядковувала певні погляди. Ми тут. Ми живемо тут. Якщо ми розпочнемо будь-яке будівництво і створимо щось нове, насамперед, ми повинні прагнути спрямувати нашу діяльність на збереження нашого житла. Таке збереження також стосується і тих вільних просторів, на яких відбуваються природні процеси.

Екологічний напрям відокремлює стилізацію від формального порядку:

- проектуйте процес і вписуйте у нього форми;
- не створюйте ландшафт, але проектуйте для ландшафту;
- зусилля проектування – поєднання різних частин;
- спробуйте зберегти характерні особливості та цінності території проектування;
- створюйте сади і ландшафти таким чином, щоб це було не тільки для очей.

Елементарний принцип екологічного проектування – це пристосування рішень до природних ландшафтних форм. Таке творче ставлення ландшафтного архітектора відображає сподівання особливо міських мешканців. Чим більше вони ізольовані від природного навколишнього середовища, тим сильніше вони відчують потребу ближчого контакту.

УДК 630*902.232

Проф. В.І. Парпан¹, д-р біол. наук; аспір. В.І. Гнєзділова – м. Івано-Франківськ**ІСТОРІЯ ФОРМУВАННЯ ОСЕРЕДКІВ КУЛЬТИВОВАНОЇ ДЕНДРОФЛОРИ ПРИКАРПАТТЯ**

Розглянуто довгу історію формування осередків культивованої дендрофлори Прикарпаття в межах десятих років їх створення. Автори наголосили на цінності певних територій із заповідними 300-річними деревами. Переглянуто історію інтродукції деревних

¹ завідувач кафедри біології, Прикарпатський університет ім. В. Стефаника (Precarpathian University named after V. Stefanyk, Ivano-Frankivsk)